

<https://doi.org/10.32405/2411-1309-2020-24-89-97>

ІННОВАЦІЙНИЙ ДИСКУРС КУЛЬТУРИ ЯК КОМПОНЕНТА ПІДРУЧНИКА ДЛЯ КЕРІВНИКА ЗАКЛАДУ ОСВІТИ

Дмитро Козлов,

кандидат педагогічних наук,

доцент кафедри менеджменту освіти та педагогіки вищої школи

Сумського державного педагогічного університету імені А. С. Макаренка,
м. Суми, Україна,

e-mail: 32012anna@gmail.com,

ORCID ID: 0000—0003—1875—0726

У статті обґрунтовано необхідність розгляду інноваційної культури в підручнику для керівника закладу освіти як його змістової компоненти та її важливість для інноваційної діяльності та її результативності в будь-якій суспільній сфері. Акцентовано увагу на інноваційній культурі як предметі дослідження багатьох наукових галузей та пріоритетного напрямку досліджень у галузі освіти, що детермінує розвиток інноваційного суспільства, запровадження моделей інноваційного розвитку економіки, інноваційної освіти. За результатами контент-аналізу наведено різні види культури, які керівник закладу освіти застосовує в професійній діяльності для досягнення її законодавчо визначеної мети — усебічного та культурного розвитку особистості крізь призму інновацій, інноваційних процесів та їх впливу на формування Людини інноваційного типу. Розглянуто сутність феномену інноваційної культури, її визначення, характерні ознаки та місце в професійній діяльності керівника закладу освіти на засадах інтеграції здобутків різних галузей науки. Наведено модель системи розвитку інноваційної культури керівника закладу освіти та її значення для інноваційного типу суспільства.

Ключові слова: культура, види культур, інноваційна культура, людина культури цифрової епохи, особистість, дискурс.

Постановка проблеми в загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими та практичними завданнями. Законодавчі та концептуальні зміни у сфері освіти детермінували зміну мети та завдань освіти — формування випускника нової школи — «цілісної усебічно розвиненої особистості» [1, с. 1], відповідальних громадян із розвиненим критичним мисленням, патріотів та інноваторів, здатних «до свідомого суспільного вибору та спрямування своєї діяльності на користь іншим людям і суспільству, збагачення на цій основі інтелектуального, економічного, творчого,

культурного потенціалу Українського народу...» [1, с. 1], вчитися впродовж життя, розвивати економіку як запоруку розвитку інноваційного суспільства [2].

Для втілення будь-яких змін потрібні креативні інноватори, люди з високим рівнем розвитку інноваційної культури, спроможні запропонувати інноваційні ідеї, проекти, стратеми, віднайти такі інноваційні винаходи, технології, запровадити інноваційні моделі розвитку економіки і суспільства, змінити якість життєдіяльності людства у глобальному вимірі. Формування та здійснення державної інноваційної політики, спрямованої на стимулювання розвитку інновацій, ноу-хау, інноваційних процесів, нововведень, інвестиційної політики у всіх сферах і освіти відбуваються переважно в економічно розвинутих країнах світу. Міжнародні організації приділяють значну увагу інноваційному вектору розвитку суспільств, проблеми формування й розвитку інноваційної культури в різних сферах життєдіяльності в межах євроінтеграційних і глобалізаційних процесів.

Інноваційна культура є предметом досліджень у багатьох наукових галузях. До пріоритетних напрямів наукових досліджень у галузі освіти, педагогіки і психології в НАПН України на 2018—2022 рр. віднесено розвиток інноваційної культури керівника закладу освіти, інноваційний та інформаційний менеджмент, що актуалізує розгляд інноваційного дискурсу культури в професійній діяльності керівника в загальній середній освіті та сприятиме «успішній самореалізації людини впродовж життя») [3, с. 51].

Аналіз останніх досліджень і публікацій з проблеми. Незважаючи на вагомий доробок у різних наукових школах менеджменту та галузях науки, формування та розвиток інноваційної культури особистості як громадянина, патріота, гуманіста та креативного інноватора в різних видах діяльності у сфері освіти цифрової епохи є новим напрямом наукових досліджень. Як свідчить аналіз праць, найбільш дослідженою з усіх видів культур є управлінська культура керівника в системі вищої, професійно-технічної та післядипломної освіти, що підтверджується доробком вітчизняних учених В. Болгаріної, Б. Гаєвського, Г. Єльнікової, О. Мармази, Ю. Палеши, С. Подмазіна, Л. Орбан-Лембрик та ін. [цит. за: 4, с. 12].

Науковий інтерес становить доробок колективу вітчизняних учених, який представлено в монографії «Феномен інновації: освіта, суспільство, культура» за редакцією В. Кременя [5]. У книзі на засадах людиноцентризму [6] обґрунтовано специфіку культури в просторі інноваційного мислення, її динаміку, моделі та системотвірні компоненти, феномен рефлексії як умову виникнення інновацій у культурі, що мають ключове значення для формування інноваційної культури людини [5, с. 227—242].

До найвагоміших результатів діяльності Відділення загальної педагогіки та філософії освіти НАПН України, що сприяють розвитку інноваційних процесів у психолого-педагогічній науці та освітній практиці, «належать: розроблення філософії сучасної освіти на основі визнання пріоритету індивідуального духовного розвитку творчої соціально активної самодостатньої особистості, націленої на інноваційну діяльність. Для практичного застосування результатів здійснених досліджень опублі-

ковано базовий підручник для студентів ВНЗ III—IV рівнів акредитації «Педагогіка», посібник «Світ знання: людина, наука, освіта» (акад. В. Г. Кремень)». Також важливим є «інноваційний міждисциплінарний напрям інтегрованого дослідження сфери освіти (акад. В. Огнев'юк)» [7, с. 38]. «Ідея формування Людини Культури в полісі, місті-державі, як відомо належить ще стародавнім грекам, але за розвитку цифрової епохи не лише не втратила свого величезного культурного значення» [8, с. 110], а набула нового контексту інноваційності через мету освіти та соціальне замовлення на інноваційний тип людини. Розвиток інноваційної людини в інформаційному суспільстві забезпечується шляхом запровадження в освітній простір школи концептуальних засад стратегічного та інноваційного менеджменту у сфері освіти, моделей інноваційного розвитку закладів освіти різного типу, «стратегічного набору» інноваційного розвитку шкіл, розробленого Л. Калініною, О. Онаць, Л. Парашенко та відображеного у збірнику наукових праць: «Стратегії управління закладами освіти в умовах формування інформаційного суспільства». У процесі всеукраїнських експериментів (2000—2016) обґрунтовано та практично впроваджено моделі інноваційного розвитку експериментальних шкіл (Херсонського обласного ліцею, спеціалізованої школи «Академія дитячої творчості», Київського ліцею бізнесу, Володимирецького колегіуму Рівненської області, полілінгвістичної школи (СШ № 41 I—III ступенів імені З. К. Слюсаренка м. Києва), навчально-виховного комплексу на засадах інноваційного та інформаційного менеджменту (Хмельницький НВК № 2), модель організаційної культури гуманітарної гімназії (гімназія № 117 ім. Лесі Українки з поглибленим вивченням іноземних мов м. Києва) (відділ економіки та управління загальною середньою освітою Інституту педагогіки НАПН України, керівник — д-р пед. наук, проф. Л. Калініна) [7, с. 40]. порушена проблема потребує системного дослідження, дискурс-аналізу сучасними дослідниками і практиками, пізнання керівниками закладів освіти у процесі формальної, неформальної та інформальної освіти й відображення у змісті підручника для керівника в сфері освіти.

Мета статті — показати, як розкрити в підручнику для керівників сфери освіти культурологічну тематику, пов'язану з цивілізаційним феноменом культури та її значенням у професійній діяльності керівника закладу освіти, інноваційну культуру як стратегічний пріоритет розвитку інноваційного типу людини та суспільства цифрової епохи.

Виклад основного матеріалу дослідження. Підручник для керівників закладів освіти має забезпечувати їх знаннями з різних наукових галузей, новою інформацією, даними, необхідними та достатніми для провадження їх професійної діяльності й управління закладами освіти. Ця вимога передбачала логічну побудову структури підручника та розгляд у його змісті таких цивілізаційних феноменів, як людина, культура, управління, організація, інформація, механізми, технології в управлінській діяльності, їх сутності, характерних ознак, специфіки. Педагогічно доцільним є включення до змісту підручника культурологічної тематики, пов'язаної з інноваційною культурою як загальнонауковим і цивілізаційним феноменом. Крім того, наведені

вище феномени набували трансформацій згідно з історією розвитку людства, змінами типів суспільств та інноваційними винаходами в них, розвитком науково-технічного прогресу.

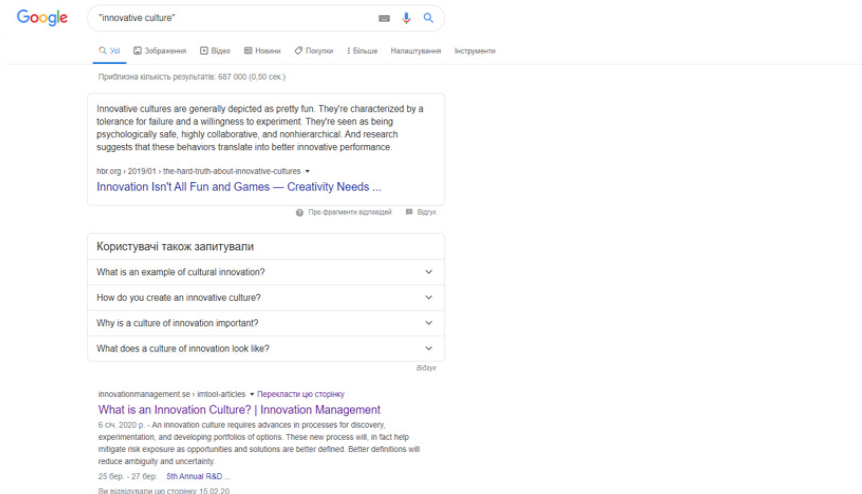
Культурологічна лінія змісту підручника для керівника закладу освіти передбачатиме системний розгляд феномену культури, його світоглядно-концептуальних засад, домінантних типів культур, а також сутність і специфіку інноваційної культури, її місця та ролі в професійній діяльності керівників сфери освіти. Інноваційна культура в широкому контексті детермінована сучасним інноваційно-технологічним вектором розвитку цифрового суспільства та формуванням нового соціального типу людини — інноваційної людини.

Реалізувати завдання та досягти визначеної мети статті дає змогу аналіз спільного наукового дискурсивного простору, який утворюють сучасні філософії, зокрема людиноцентризму в освітньому просторі [6], теорії загального менеджменту, менеджменту культури, теорії управління розвитком освіти та ін. Дискурс у загальному плані «означає все написане та сказане, все, що спонукає до діалогу та співбесіди», має сенс, на основі якого людина розуміє як себе, так і людські дії, теорії, концепції, феномени, які їх обґрунтовують [Цит. за: 9, с. 54]. «У рамках конструктивістської традиції дискурс може розумітися як усі висловлювання і тексти, що мають сенс і певний ефект впливу на світ; чи як ланцюг висловлювань, які регулюються певним чином, мають зв'язність і деяку силу впливу; і як правила і структури, які визначають появу певних висловлювань і текстів. <...> Дискурс — це <...> істотна складова соціокультурної взаємодії <...>», — зазначає Володимир Ковчак [цит. за: 10, с. 206]. Розуміючи, що вичерпний аналіз дискурсу феномена креативного інноватора, людини з інноваційним типом мислення, високим і достатнім рівнем сформованості інноваційної культури у різних галузях життєдіяльності є надто складним завданням, обмежимося лише розглядом основних питань і ознак, що є характерними для дослідницького простору та великою мірою детермінують зміст, сутність, специфіку та конфігурацію дискурсу. «Через дискурсивну реалізацію слова і мовлення здійснюють зворотний вплив на людину. Як і мовлення, соціальна дійсність гіперсимволічна. Опис найелементарніших дій неможливий без опори на інтенцію як «ментальну сутність», що спрямовує дію до певної мети» [цит. за: 10, с.203].

У підручнику для керівника закладу освіти має бути поданий дискурсивний огляд ретроспективи інноваційного розвитку людства від виникнення до сьогодення, з наведенням прикладів інноваційних винаходів, що кардинально змінили якість життєдіяльності людства та сприяли прогресу людства. Добірка таких переконливих прикладів інноваційних ідей, винаходів і змін, спроби та досвід їх утілення упродовж існування людства сприятимуть підвищенню навчально-пізнавального інтересу в процесі пізнання, самовмотивованості та переконанню керівників у важливості тематики, що детермінує побудову інноваційного суспільства цифрової епохи як нового типу суспільства, в глобальному контексті.

Як свідчать дискурс-аналіз і аналіз практики управління закладом освіти, професійній діяльності сучасного керівника притаманні різні види культури: загальна, педагогічна, економічна, правова, методологічна, методична, організаційна, політична, інформаційна, економічна та ін. Ученими, дослідниками та практиками наведені види культури розглядаються як окремі феномени або компоненти професійної культури керівника закладу освіти чи як синтез загальної та професійної культури. Для керівника закладу освіти та виконання ним практикоорієнтованих управлінських завдань важливими є знання сутності та специфіки всіх видів культури, які відображають цілісність професійної культури керівника через її складники та є інноваційними за змістом і структурою. Але, попри це, залишається істотно невизначеність щодо співвідношення загальної культури та будь-якого виду культури в професійній діяльності керівника закладу освіти в їх єдності, встановлення інноваційного характеру й результатів інноваційної діяльності, раціонального врахування всіх видів культури у процесі прийняття управлінських рішень у професійній діяльності.

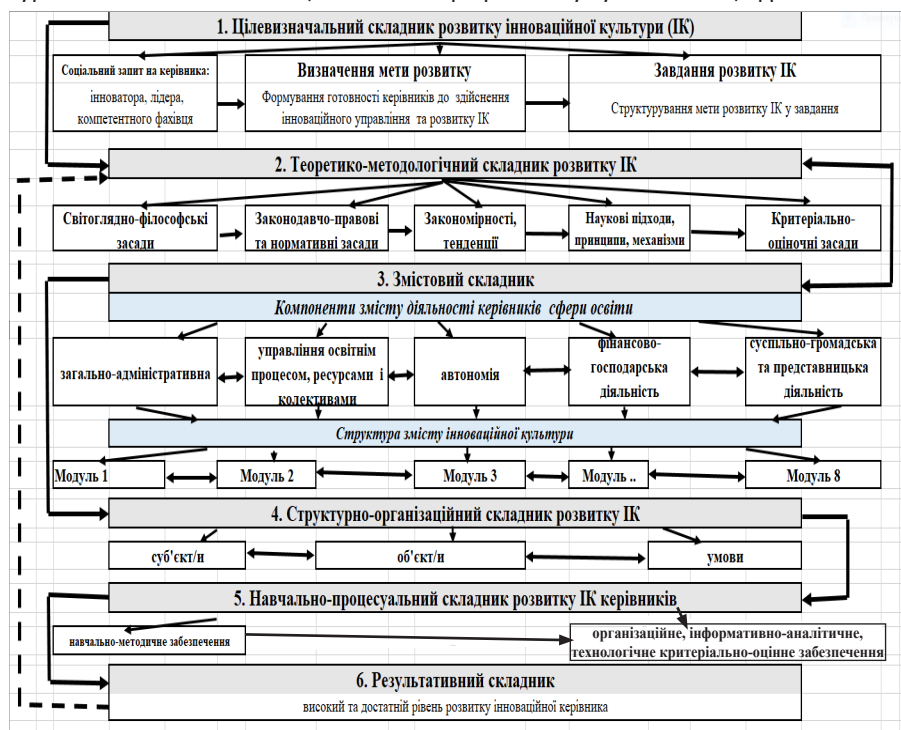
Результати пошуку базового терміна «інноваційна культура» в інформаційно-пошуковій системі Google мережі Інтернет дають змогу констатувати, що, починаючи з 1995 р., з моменту першого визначення та оприлюднення в Зеленій книзі про інновації, виданій в Європейському Союзі, у науковому дискурсі станом на 9 березня 2020 р. наявні 6960 одиниць документів українською мовою та 687 000 одиниць англійською мовою (рис. 1), де відображено ретроспективу розвитку та специфіку цього цивілізаційного феномену. Термін «інформаційна культура» на сьогодні має багато тлумачень, від законодавчо визначених до авторських інтерпретацій, зважаючи на наукові підходи під час його розгляду, що підтверджує актуальність, соціальну значущість і важливість для інноваційного поступу людства.

Рис. 1. Екранна копія за результатами пошуку категорії «innovative culture» в мережі Інтернет

Інноваційну культуру керівника закладу освіти на інтегративних засадах людиноцентризму розглядаємо як культуру, сформовану на основі загальної культури, соціокультурної компетентності, здатності провадити власну інноваційну діяльність та керувати нею здобувачів освіти й суб'єктів освітнього процесу через створення креативного освітньо-інформаційного середовища, інновацій, інноваційного продукту, стійкої традиції в закладі освіти сприйняття нового та прогресивного, упровадження інноваційних ідей, стратагем, проєктів, процесів, технологій, технологічних парків, інноваційного навчання в професійній діяльності.

У змісті окресленої тематики окремого розгляду потребує моделювання інноваційної діяльності, процесів формування та розвитку інноваційної культури суб'єктів освітнього процесу та можливої субмоделі — концептуальної моделі системи розвитку інноваційної культури керівника закладу освіти через цілевизначення, добір або визначення змісту, форм, методів і технологій її формування й стратегій розвитку у формальній, неформальній та інформальній освіті (рис. 2). Моделювання як метод дослідження та процес побудови різних видів моделей слід розглядати як ефективний фактор формування та розвитку інноваційної культури особистості й інноваційного вектора розвитку суспільства цифрової епохи.

Рис. 2. Модель системи розвитку інноваційної культури керівника закладу освіти

Висновки та перспективи подальших досліджень. Феномен інноваційної культури був уведений у науковий обіг у 1995 р. та набув розвитку від загального до конкретного: інноваційна культура суспільства, організації, особистості в їх взаємозв'язку як складник інноваційного потенціалу особистості та суспільства. Розвиток інноваційної культури визначено одним зі стратегічних пріоритетів інноваційної діяльності в Україні, як і у всьому світі. Її значення, як свідчить дискурс-аналіз значного масиву текстів у мережі Інтернет, завжди зростало під час трансформацій суспільства до найбільш інноваційно прогресивних, пов'язаних зі здатністю сприймати та раціонально втілювати все нове в загальнолюдських інтересах глобального виміру. Поза увагою дослідників і розробників змісту формальної освіти для керівників закладів освіти залишаються методологічні, організаційні технологічні засади розвитку інноваційної культури керівників на демократичних засадах людиноцентризму та критеріальні засади її виміру. Порухені вище проблеми є складними та багатограними, потребують вирішення в науці та відображення у змісті підручника для керівника сфери освіти, оскільки сприятимуть культурному розвитку людини інноваційного типу, розумінню її значущості в поступі інноваційного вектора цифрового суспільства в Україні, ролі інновацій, винаходів, інноваційних моделей в економіці та всіх соціальних сферах як продуктів інноваційної діяльності.

Використані джерела

1. Закон України «Про освіту»: чинне законодавство станом на 1 березня 2018 року: (ОФІЦ. ТЕКСТ). К.: ПАЛИВОДА А, В. 2018. 128 с. (Закони України). С. 1.
2. Нова українська школа. Концептуальні засади реформування середньої школи URL:<https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/nova-ukrainska-shkola-compressed.pdf>
3. Національна доповідь про стан і перспективи розвитку освіти в Україні / Нац. акад. пед. наук України; редкол.: В. Г. Кремень (голова), В. І. Луговий (заст. голови), А. М. Гуржій (заст. голови), О. Я. Савченко (заст. голови); за заг. ред. В. Г. Кременя. Київ: Педагогічна думка, 2016. 448 с. Бібліогр.: с. 21. (До 25-річчя незалежності України).
4. Калініна Л.М. Теоретико-прикладні аспекти формування інформаційної культури керівника загальноосвітнього навчального закладу: моногр. К.: Педагогічна думка, 2012. С.12.
5. Феномен інновації: освіта, суспільство, культура: монографія / за ред. В.Г. Кременя. К.: Педагогічна думка.2008. С. 227-242.
6. Кремень В. Г. Філософія людиноцентризму в освітньому просторі. Київ: Т-во «Знання» України, 2010. 385 с.
7. Інноваційна людина та суспільство: новітні розробки національної академії педагогічних наук України. Науковці України. Еліта держави, Т. V. Київ: Видавництво Логос Україна, 2017. С.38. С. 40.
8. Калініна Л.М., Козлов Д.О. Управління культурним розвитком особистості в змісті підручника для керівників сфери освіти. Проблеми сучасного підручника. 2019. Вип.23.2019. С.109-122.

9. Савельев В.Л. Український та західний дискурси теорії та практики управління освітою — паралельним курсом? Управління освітою: монографія за наук. ред. В.П. Бека. К.: 2013, С. 54.
10. Ковчак, В. О. Дискурс як чинник суспільного здійснення людини. Гілея: науковий вісник 97 (2015): 203-207. С. 206.

References

1. Zakon Ukrainy «Pro osvitu»: chynne zakonodavstvo stanom na 1 bereznia 2018 roku: (OFITs. TEKST). K.: PALYVODA A, V. 2018. 128 s. (Zakony Ukrainy). S. 1.
2. Nova ukrainska shkola. Kontseptualni zasady reformuvannya serednoi shkoly URL:https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/nova-ukrainska-shkola-compressed.pdf
3. Natsionalna dopovid pro stan i perspektivy rozvytku osvity v Ukraini / Nats. akad. ped. nauk Ukrainy; redkol.: V. H. Kremen (holova), V. I. Luhovi (zast. holovy), A. M. Hurzhii (zast. holovy), O. Ya. Savchenko (zast. holovy); za zah. red. V. H. Kremenia. Kyiv: Pedahohichna dumka, 2016. 448 s. Bibliohr.: s. 21. (Do 25-richchia nezalezhnosti Ukrainy).
4. Kalinina L.M. Teoretyko-prykladni aspekty formuvannya informatsiinoi kultury kerivnyka zahalnoosvitnoho navchalnoho zakladu: monohr. K.: Pedahohichna dumka, 2012. S.12.
5. Fenomen innovatsii: osvita, suspilstvo, kultura: monohrafiia / za red. V.H. Kremenia. K.: Pedahohichna dumka.2008. S. 227-242.
6. Kremen V. H. Filosofiia liudynotsentryzmu v osvithnomu prostori. Kyiv: T-vo «Znannia» Ukrainy, 2010. 385 s.
7. Innovatsiina liudyna ta suspilstvo: novitni rozrobky natsionalnoi akademii pedahohichnykh nauk Ukrainy. Naukovtsi Ukrainy. Elita derzhavy, T. V. Kyiv: Vydavnytstvo Lohos Ukraina, 2017. S.38. S.40.
8. Kalinina L.M., Kozlov D.O. Upravlinnia kulturnym rozvytkom osobystosti v zmisti pidruchnyka dlia kerivnykiv sfery osvity. Problemy suchasnoho pidruchnyka. 2019. Vyp.23.2019. S.109-122.
9. Saveliev V.L. Ukrainyski ta zakhidni dyskursy teorii ta praktyky upravlinnia osvitoiu — paralelnym kursom? Upravlinnia osvitoiu: monohrafiia za nauk. red. V.P. Bekha. K.: 2013, S. 54.
10. Kovchak, V. O. Dyskurs yak chynnyk suspilnoho zdiisнення liudyny. Hileia: naukovyi visnyk 97 (2015): 203-207. S. 206.

Дмитрий Козлов, кандидат педагогических наук, доцент кафедры менеджмента образования и педагогики высшей школы Сумского государственного педагогического университета имени А. С. Макаренко, г. Сумы, Украина

ИННОВАЦИОННЫЙ ДИСКУРС КУЛЬТУРЫ КАК КОМПОНЕНТ УЧЕБНИКА ДЛЯ РУКОВОДИТЕЛЯ УЧЕБНОГО ЗАВЕДЕНИЯ

В статье акцентировано внимание, что инновационная культура является предметом исследований во многих научных отраслях, относится к приоритетным направлениям в сфере образования и детерминирует внедрение моделей инновационного развития экономики и инновационного общества. Обоснована необходимость рассмотрения инновационной культуры в учебнике для руководителя учебного заведения как компонента его

содержания, ее значение для продуктивной инновационной деятельности. За результатами контент-анализа раскрыты различные виды культур, которые руководитель учебного заведения применяет в профессиональной деятельности для достижения законодательно определенной цели образования — всестороннего и культурного развития личности сквозь призму инноваций, инновационных процессов и их влияние на формирование человека инновационного типа. Рассмотрены сущность феномена инновационной культуры, ее определения, характерные признаки и место в профессиональной деятельности руководителя учебного заведения образования на основе интеграции.

Ключевые слова: культура; виды культур; инновационная культура; человек культуры цифровой эпохи; личность; дискурс.

Dmytro Kozlov, Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor, Department of Management of Education and Pedagogy of Higher Education, Sumy State Makarenko Pedagogical University, Sumy, Ukraine

INNOVATIVE DISCOURSE OF CULTURE AS A TEXTBOOK FOR MANAGER OF EDUCATIONAL INSTITUTION COMPONENT

The article emphasizes that the legislative and conceptual changes in the field of education have determined the change in the purpose and objectives of education — the formation of a graduate of a new school — «comprehensively developed personality with critical thinking, a patriot and an innovator capable of changing the world», developing the economy, competing in the labor market, learning throughout life »as a pledge of the innovative vector of social development, introduction of the models of innovative economic development. For an innovative society «united by shared values and culture», the characteristic feature is an innovative type of a person, formed from childhood in the family, community, school, as a mini-society and in itself. Innovative culture is inherent to innovators and is the subject of research in many scientific fields, and is one of the priority areas of scientific research in the field of education.

The necessity to consider the innovative culture in a textbook for manager of educational institution as its content component and its importance for innovation activity and its effectiveness in any public sphere are substantiated. According to the results of the content analysis, different types of cultures are used, which manager of educational institution uses in his/her professional activity to achieve the legally defined goal of education — comprehensive and cultural development of the individual through the prism of innovation, innovative activity, processes, projects and their influence on the formation of innovative type of a Person.

The essence of the phenomenon of innovative culture, its definition, characteristic features and place in the professional activity of manager of educational institution on the basis of integration of achievements of different branches of science are considered. The model of the system of development of innovative culture of manager of educational institution is given.

Keywords: culture; types of culture; innovative culture; a person of digital age culture; personality; discourse.